

Lenka Lacinová
Stanislav Ježek
Petr Macek (eds.)

Psychologické a sociální charakteristiky
dnešních dvacátníků

CESTY DO DOSPĚLOSTI

Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků

Lenka Lacinová, Stanislav Ježek & Petr Macek (eds.)

Masarykova univerzita
Brno 2016

Kniha je jedním z výsledků řešení projektu „Cesty do dospělosti: longitudinální výzkum vývojových trajektorií a prediktorů autonomie a identity“ podpořeného Grantovou agenturou České republiky (GAP407/12/0854).

Recenze:

PhDr. Katarína Millová, Ph.D., Psychologický ústav Akademie věd České republiky

© 2016 Carlos A. Almenara, Ondřej Bouša, Ivana Dvořáková, Marie Galatíková, Stanislav Ježek, Nicola Kociánová, Lucia Kvitkovičová, Lenka Lacinová, Lucie Lomičová, Petr Macek, Jan Mareš, Radka Neužilová Michalčáková, Mai Hoa Nguyenová, Marie Szopová, Jan Širůček, Tomotaka Umemura

© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8400-1

ISBN 978-80-210-8401-8 (online : pdf)

Obsah

Předmluva.....	5
1. Přejchod do dospělosti.....	9
<i>Stanislav Ježek, Petr Macek, Ondřej Bouša & Lucia Kvítkovičová</i>	
2. Cesty k nezávislosti: Jak se vyvíjí autonomie s identitou	25
<i>Stanislav Ježek, Petr Macek & Ondřej Bouša</i>	
3. Rodiče a jejich (ne)dospělé děti: Jak vypadají vztahy a život v rodinách s dvacátníky? ...	41
<i>Petr Macek, Lucie Lomičová, Lenka Lacinová, Ivana Dvořáková & Tomotaka Umemura</i>	
4. Partnerské vztahy a vynořující se dospělost: Na zkoušku, či naoastro?	59
<i>Lenka Lacinová, Tomotaka Umemura, Ondřej Bouša, Jan Širůček, & Radka Neužilová Michalčáková</i>	
5. Vynořující se dospělost v životní doméně studia a světa práce: Mezi vysokou školou a prací.....	75
<i>Lucia Kvítkovičová, Jan Mareš, Jan Širůček & Lenka Lacinová</i>	
6. Hubnutí a chování spojené s jídlem u žen ve vynořující se dospělosti: Zdravotní důsledky a možnosti intervence.....	93
<i>Carlos A. Almenara & Nicola Kociánová</i>	
7. Bikulturní zkušenost a její vliv na identitu mladých Vietnamců v České republice	103
<i>Mai Hoa Nguyenová & Jan Širůček</i>	
8. Spíme spolu, ale nechodíme spolu: Komunikace o nastavování pravidel ve vztahu přátel s benefity	113
<i>Marie Szóppová & Lenka Lacinová</i>	
9. Před svatbou ne: Partnerské vztahy a otázky kolem předmanželského sexu u mladých věřících žen	121
<i>Marie Galatíková, Lenka Lacinová & Stanislav Ježek</i>	
Literatura.....	131
Summary	155

Všem našim respondentům, se kterými jsme mohli strávit pět let na jejich cestách k dospělosti.

Předmluva

Přechod z období dospívání do plné dospělosti je dnes frekventovaným tématem sociologických a psychologických výzkumů; tématem zajímavým i pro média. Přesto v českém prostředí zatím chybí monografie, která by byla komplexnějším a současně aktuálním pohledem na generaci mladých lidí, kteří vyrůstali v období společenských změn a demokratizace české společnosti, tedy v jiných společenských podmínkách než generace dřívější, včetně generace jejich rodičů. Užitečná je v této oblasti publikace z dílny sociologů Masarykovy univerzity *Na prahu dospělosti* (Katrňák, Lechnerová, Pakosta, & Fučík, 2010), která informuje ze sociologického pohledu především o nových trendech v partnerském chování mladých lidí a o jejich životních představách. Jejich výzkum ukázal, že i mladí lidé v České republice, podobně jako v dalších evropských zemích (viz například Corijn & Klijsing, 2001) procházejí v posledních dvou desetiletích novou životní etapou, která v předchozích generacích nebyla pro vstup do dospělosti obvyklá. Mnozí mladí lidé ve třetí dekádě života žijí naplno partnerským životem, sňatek a rodičovství však o několik let odkládají. Předpokládají, že se ekonomicky postupně osamostatní, ale než uzavřou sňatek, budou bydlet sami bez rodičů a bez partnera. Autoři uvedené publikace shrnují svoje poznatky konstatováním, že mezi pětadvacátým a třicátým rokem života „je tu poměrně dlouhé období jakési *mladší dospělosti*, které je vyplněno kombinací studia, cestování, krátkodobějších vztahů a počátku pracovní kariéry“ (Katrňák, Lechnerová, Pakosta, & Fučík, 2010, str. 182).

Psychologové tuto část života tradičně charakterizují jako tranzitorní období přechodu z dospívání do dospělosti, uvažují o něm v kontextu celoživotního utváření osobnosti a vedle chování se zaměřují na to, jak aktéři tohoto procesu – mladí lidé, kteří jsou již často z právního hlediska dospělí – toto období prožívají, jaké pocity je provází a jak vnímají a hodnotí sami sebe. Právě o tyto stránky naše monografie rozšiřuje a prohlubuje obraz o mladých lidech, kteří vstupují do dospělosti ve třetí dekádě života, a které tedy můžeme nazývat neformálně „dvacátníky“. Širší pohled nabízí v tom, že se vedle partnerských vztahů věnuje stejně podrobně i vztahům mladých lidí s jejich rodiči a také tomu, jak vnímají a prožívají svoji profesní přípravu či svoje pracovní aktivity. Za prohlubující pohled se dá snad považovat to, že více než na makrosociální vlivy se tato kniha zaměřuje na vnitřní, tedy psychologické předpoklady a psychologické a sociální charakteristiky mladého člověka prožívajícího a vědomě reflektujícího toto životní období.

Současně je třeba přiznat, že monografie přináší jen málo zobecňujících a všeobecně platných zjištění o tom, jak období vstupu do dospělosti probíhá a jak by mělo „správně“ probíhat. Jednak proto, že výzkum, jehož výsledky v knize prezentujeme, byl z velké části zaměřen na specifický soubor studentů vysokoškoláků a jen v malé míře se týkal i dalších sociálních skupin v tomto věkovém období. Dalším a podstatnějším důvodem, proč není možné formulovat obecnější „pravdy“ o životě dnešních dvacátníků, je zjištění, že procesy

reprezentující cestu z dospívání do psychologické dospělosti mohou být velmi různorodé, a že je tedy v současné postmoderní a globální společnosti mnoho „legitimních“ cest, jak se dospělosti v psychologickém slova smyslu dobrat.

Kniha se snaží přiblížit tuto různorodost, přesto se nemůže zříci klíčových konceptů, které psychologický vstup do dospělosti vymezují. Těmi jsou zde autonomie a identita. Autonomie chápána nejen jako nezávislost a individuálnost, ale také jako vědomé zapojení se do rozhodování a spolurozhodování. Identita nejen jako vědomí vlastní jedinečnosti, ale také jako přijetí dospělých rolí, vztahů a osobní perspektivy v různých oblastech života.

Tyto dva teoretické koncepty byly také u zrodu výzkumného projektu *Cesty do dospělosti: longitudinální výzkum vývojových trajektorií a prediktorů autonomie a identity* podpořeného Grantovou agenturou České republiky (GAP407/12/0854), který byl realizován týmem výzkumníků v Institutu pro výzkum dětí, mládeže a rodiny na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v letech 2012–2016. Cílem projektu bylo prozkoumat přechod z adolescence do dospělosti se zaměřením na vývoj autonomie a identity v současném společenském a kulturním kontextu. Tato kniha je jedním z výstupů tohoto projektu. Vedle přehledu dosavadních poznatků o životě mladých lidí ve věku mezi 19 a 29 roky zde prezentujeme některá vlastní výzkumná zjištění z pětileté longitudinální studie, která se v rámci projektu uskutečnila. Abychom během pěti let mohli prozkoumat celou dekádu vývoje, přijímali jsme do první vlny výzkumu v roce 2012 účastníky narozené v letech 1990–1994. I přes naše snahy o zastoupení široké palety mladých tvoří náš vzorek především vysokoškoláci. Během pěti let projektu jsme se účastníků pomocí online systému pro administraci dotazníků celkem třináctkrát dotazovali na vnější okolnosti jejich životů v oblasti bydlení, vztahů s rodiči i partnery, studia a práce i na jejich prožitky a názory v těchto oblastech či doménách (více viz Macek, Horská, Kotřlová, Kvitkovičková, Lacinová, & Ježek, 2016). Opakovaně jsme zjišťovali znaky rozvoje autonomie a identity v období někdy nazývaném obdobím vynořující se dospělosti. Jednou se našimi respondenty stali i rodiče účastníků studie, aby nám poskytl informace a svůj pohled na prostředí, v němž účastníci našeho projektu vyrůstali. Jak už tomu u longitudinálních projektů bývá, účastníků postupně ubývalo; v případě této studie z přibližně 1 500 až na 550. Jedním z hlavních, avšak zdaleka ne jediných důvodů redukce původního vzorku byly velké životní změny, především v podobě ukončení studia. Vedle longitudinální studie založené na online dotazování proběhly i doplňující kvalitativní sondy, jejichž cílem bylo hlouběji porozumět perspektivě mladých dospělých. Detailní výsledky z výzkumu *Cesty do dospělosti* jsou průběžně publikovány v dílčích výzkumných studiích; zde je prezentujeme v obecnější podobě spolu s výsledky z dalších výzkumů.

V první kapitole se zabýváme kritérii dospělosti, rozlišujeme psychologický a sociologický pohled, uvádíme socidemografické ukazatele, které pomáhají vymezit přechod do dospělosti. Ukazujeme rovněž, jak specifický, stereotypní a svým způsobem pokřivený může být pohled na současnou mladou generaci, který generují veřejná média. Rovněž se zamýšlíme nad teoretickým konceptem, který v současnosti psychologické výzkumy přechodu z adolescence do dospělosti nejčastěji rámuje, tedy vynořující se dospělosti (*emerging adulthood*) v pojetí J. J. Arnetta. Považujeme jej za možný a mnohdy užitečný popisný a výkladový

rámec, není však ucelenou teorií, která by opravňovala mluvit o vynořující se dospělosti jako o samostatném vývojovém období v životě člověka.

Druhá kapitola je věnována tématu autonomie a identity, jejichž rozvinutí či dosažení považujeme za dva klíčové psychologické atributy vstupu do dospělosti. Poukazujeme na vzájemnou provázanost obou konceptů a především procesů, které jejich utváření provázejí. Na základě našich výsledků také dokládáme, že jak autonomie, tak i úroveň explorace a závazků, které jsou ukazatele dosažené, je v období třetí dekády života vysoká a relativně stabilní, byť trajektorie jednotlivců se mohou značně lišit.

V dalších třech kapitolách se poměrně v širokém záběru věnujeme třem oblastem života a vztahů, kterých se utváření autonomie a identity nejvíce týká – vztahům s rodiči, partnerským vztahům a oblasti studia a práce. Pokud jde o vztahy s rodiči, potvrzuje se poznatek z dlouhodobých longitudinálních výzkumů, že dobré či problematické vztahy se zakládají mnohem dříve než v období, kdy mladý člověk vstupuje do dospělosti. Základem dobrých vztahů je pocit důvěry a vnímaná blízkost ze strany dětí a akceptace jejich osobnosti a způsobu života ze strany rodičů. Tomu odpovídá i otevřená komunikace.

Kapitola o partnerských vztazích ukazuje široké spektrum toho, jak partnerství ve třetí dekádě života může vypadat, jaké může mít odlišné dominanty a jak může probíhat. Pro převážnou většinu platí, že jsou to vztahy žité „naplno“, přesto však nenajdeme jednoduchý model, co je to ten „správný vztah“. Pokud jde o oblast kariéry, práce a studia, které je věnovaná pátá kapitola, ukazuje se, že pro většinu mladých lidí jde o velmi dynamické období, ve kterém dominuje snaha o seberealizaci, seberozvoj a kariéerní růst před dlouhodobějším zájmem o stabilitu a pevné zakotvení v určitém zaměstnání. V tomto smyslu tvoří studium a práce jeden celek, postoj ke studiu se vztahuje k přesvědčení o vlastních schopnostech být v něm dobrý a úspěšný.

Závěr knihy tvoří kapitoly představující čtyři specifická témata, jimž je společné zaměření na populaci mladých lidí ve věku mezi dvacítkou a třicítkou. Šestá kapitola je věnována fenoménu hubnutí a stravovacím návykům žen v tomto věku. Jedná se nejen o často popularizované téma a s ním svázané problémy, ale také o poznatky, které mohou být významným informačním zdrojem k doplnění pohledu lékařů a odborníků na výživu a na stravovací chování mladých žen v současnosti. Sedmá kapitola je sondou do života mladých Vietnamců v České republice. Na příkladu utváření identity těchto mladých lidí přibližuje jejich vnitřní svět mezi dvěma kulturami. Závěrečné dvě kapitoly prostřednictvím kvalitativních studií představují možná dvě od sebe výrazně vzdálené podoby partnerských vztahů. Prostřednictvím popisu způsobů, jakými vyjednávají takzvaní přátelé s benefity pravidla těchto „vztahů – nevztahů“, jsou ilustrovány vztahy s nízkou mírou vzájemného závazku. Kapitola o problematických momentech, které představuje pro mladé ženy katolického vyznání zákaz předmanželského sexu, pak představuje partnerské svazky s vysokou mírou závazku a to nejen vůči partnerům, ale i pravidlům, která jsou svázána s katolickým vyznáním.

Lenka Lacinová, Stanislav Ježek, Petr Macek

1.

Přechod do dospělosti

STANISLAV JEŽEK, PETR MACEK, ONDŘEJ BOUŠA & LUCIA KVITKOVIČOVÁ

Přechod z dospívání do dospělosti může nabývat mnoha podob se značně odlišnou délkou. V jednom extrému může mít podobu relativně rychlé a razantní změny navazující na dosažení plnoletosti, kdy během několika let mladý člověk dokončí studia a získá perspektivní práci, vstoupí do manželství, narodí se mu první dítě a založí vlastní domácnost. V druhém extrému, pokud to okolnosti dovolí, může mladý člověk usilovat nejprve o získání řady zkušeností, které mu umožní ona důležitá, zavazující či obtížně zvrátitelná rozhodnutí dělat informovaně, s širokým vědomím jejich konsekvencí, lepší znalostí sebe sama a také s větší jistotou a sebedůvěrou. Takto mohou být důležitá rozhodnutí, závazky, odkládána do okamžiku, než se na ně bude mladý člověk „cítit“, což může vyplnit i celou třetí dekádu života.

V populaci dnešních mladých lidí řada odborníků i laiků pozoruje posun od první podoby přechodu do dospělosti k té druhé. Už několik desítek let můžeme pozorovat, že proces přechodu do dospělosti se prodlužuje a tradiční milníky dospělosti se pomalu posunuly z počátku třetí dekády života často až na její úplný konec. Věk plnoletosti se však nezměnil, a tak je tu najednou poměrně dlouhé období, kdy je každý mladý člověk *de jure* dospělým, ale *de facto* se ne každý a ne vždy tak cítí a chová. Právě z tohoto důvodu začali sociologové a psychologové přisuzovat generacím „dvacátníků“, tj. mladým lidem ve třetím desetiletí jejich života, mnoho nových atributů. Jestliže sociologové mluví zejména o generaci Y či v poslední době o tzv. *millennials*, v psychologii se v posledních dvou desetiletích nebyvale rozšířil koncept tzv. *emerging adulthood* (v českém překladu nejčastěji *vynořující se dospělost*). Jeho autor, americký psycholog Jeffrey Jensen Arnett (2000), charakterizoval vynořující se dospělost jako novou vývojovou etapu mezi adolescencí a plnou dospělostí. Z pohledu vývojové psychologie to byl nepochybně radikální krok, který vyvolal v odborné komunitě mnoho rozporuplných ohlasů, jak bude v rámci této kapitoly ještě později zmíněno. Důležité je, že zvýšený zájem o mladé lidi na prahu dospělosti také významně facilitoval empirický výzkum, zaměřený nejen na atributy vynořující se dospělosti, ale obecněji na *proces přechodu z dospívání do dospělosti* a na mezníky či kritéria, které tento proces ohraničují či specifikují.

Kritéria dospělosti

Mimo užší psychologické zaměření lze přechod do dospělosti popisovat prostřednictvím splnění či naplnování nějakých kritérií, znaků, markerů dospělosti. Tradiční obecná kritéria dospělosti jsou vnější charakteristiky jako věk, založení rodiny, vlastní domácnost, finanční nezávislost a stabilní zaměstnání, které obvykle doprovází požadavek na jednu vnitřní charakteristiku, a tou je plná zodpovědnost za vlastní chování a rozhodování. Pohled

sociálních vědců se jen zčásti kryje s tím, jak vnímají kritéria dospělosti sami dospívající. Arnett (2015) uvádí, že napříč mnoha etniky ve Spojených státech amerických vychází konzistentně jako z pohledu dospívajících subjektivně nejdůležitější následující tři kritéria dospělosti: 1. přijmout za sebe zodpovědnost, 2. nezávisle se rozhodovat a 3. získat finanční nezávislost. Je však třeba uvést, že jde o výsledek z dotazníkového šetření, kde měli mladí lidé hodnotit důležitost čtyřicítky jednotlivých kritérií. Je tedy otázkou, jak by sami kritéria formulovali, zda by nějaká nepřidali, neubrali, popřípadě zda by sami obecnou otázku o kritériích dospělosti neodmítli. Lze tedy spíše souhlasit s Hendrym a Kloepovou (Arnett, Hendry, Kloep, & Tanner, 2011), že definovat kritéria dospělosti podle toho, co si dospělí myslí, že je dospělé, není ideální. Uvedená tři kritéria je třeba vnímat jako *subjektivní* pohled mladých lidí, to, oč usilují, usilují-li o dospělost. Cílové charakteristiky, jako je například založení rodiny, vlastní domácnost či stabilní zaměstnání, nejsou mladými dospělými považovány za nejdůležitější kritéria dospělosti – těmi jsou spíše ty charakteristiky, které naplnění uvedených cílů a rolí umožňují.

Myslenka vývojových úkolů

Ve vývojové psychologii existuje tradice pojmání vývoje člověka pomocí vývojových úkolů, tedy jakýchsi psychologických ukazatelů adaptace, které jsou specifické pro každou jednotlivou vývojovou etapu (Roissman et al., 2004). Tyto úkoly, rozpracované především Havighurstem (1948) a Eriksonem (1968), jsou formulovány v kontextu převažujících sociokulturních a historicky zakotvených očekávání, která se promítají do individuálních potřeb a představ. Zahrnuje to, co člověk sám chce naplnit jako podstatné a důležité ve svém životě, a také to, co si uvědomuje, že je důležité naplnit v kontextu vlastního života v určitém prostředí, komunitě a společnosti.

Naplnění vývojových úkolů pak predikuje úspěch v následujících životních etapách ve smyslu přizpůsobení, akceptace a ocenění ze strany druhých, pocitu kompetence a životní spokojenosti. V eriksonovském pojetí je ukazatelem vstupu do dospělosti dosažení identity, jako vývojový úkol, kterým se završuje období adolescence (Erikson, 1968). Pro mladší dospělost je to pak dosažení intimity v rámci partnerského vztahu.

Jak však ukazuje mnoho výzkumných studií, v posledních desetiletích nelze dosažení identity v uvedeném eriksonovském pojetí, tj. dosažení vnitřní integrity a celistvosti zkušenosti se sebou samým, chápat jako osobní téma a vývojový úkol, které se vstupem do dospělosti uzavírají. Důležitost a význam identity v dospělosti přetrvávají a dále se rozvíjejí. Je rovněž typické, že již od pozdějších fází adolescence se utváření identity (zejména ve smyslu explorační a experimentování) propojuje s potřebou a naplňováním intimity v partnerství. V nové kvalitě se pak propojuje v dospělém věku a neváže se pouze na mladší fázi dospělosti, ale i na pozdější etapy života (viz například Sneed, Whitbourne, Schwartz, & Huang, 2012). Vývojové úkoly tedy mají svá „ale“. Mohou být zčásti naplněny i dříve. Na druhou stranu by jejich úplné naplnění nemuselo být považováno za nutné pro hodnocení člověka jako dospělého ani později. Mohou být naplněny i jinak než dlouhým postupným procesem

explorace a utvářením dlouhodobých závazků (například skokově, díky různým non-normativním událostem nebo zpětněpostupnou integrací závazku, naplňováním role atd.).

Arnett a jeho následovníci (Arnett, 2004; Badger, Nelson, & Barry, 2006) se pokusili shrnout vše, co by od ideálního dospělého mohlo být požadováno. Navrhují sedm kategorií kritérií dospělosti:

1. *Nezávislost* – pod kterou spadají kritéria zodpovědnosti za svá rozhodnutí, emoční odpoutání od rodičů, ale i odstěhování se a finanční nezávislost.
2. *Vzájemná závislost* (interdependence), kterou se míní získání orientace na dlouhodobé vztahy, ať již partnerské, či jiné.
3. *Rolové přechody* – sem patří již zmíněné markery ukončení studia, uzavření manželství, početí dítěte či „usazení se“ v kariéře.
4. *Smíření se s normami* – rizikové chování spojené s vymezováním se vůči společenským normám (například neúměrné užívání drog a alkoholu či páchání dopravních přestupků) má být nahrazeno jejich dospělejší akceptací.
5. *Biologické přechody* – je míněna především schopnost mít děti – ta však v současné společnosti nastupuje podstatně dříve, než se vůbec začne uvažovat o dospělosti.
6. *Chronologické přechody* – dosažení plnoletosti je nejobvyklejším kritériem tohoto druhu. Ne ve všech zemích je však s tímto věkem spojeno získání všech práv dospělosti.
7. Schopnost *zabezpečit chod domácnosti s dětmi* jako specifická kategorie.

I s přihlédnutím k tomu, že na řadě charakteristik dospělosti *pracuje* mladý člověk od dětství, je toho očividně mnoho, co musí zvládnout, než o sobě on sám i druzí kolem něj budou bez váhání uvažovat jako o dospělém. Přitom jsou mladí lidé tradičně pozorováni a hodnoceni staršími generacemi. Ani tato generace mladých lidí není výjimkou a její dospívání je vděčným námětem médií.

Jací jsou dnešní dvacátníci očima médií?

Dnešní mladí lidé mezi dvacátkou a třicátkou, jejich chování a životní styl, se objevují poměrně často mezi tématy, kterých si média všimají a kterým se věnují. V řadě článků, komentářů a dokumentů jsou čtenáři informováni o tom, že mladí lidé odmítají dospět. Dále se mohou dozvědět, že současná mladá generace je sobecká, myslí jen na sebe, její výraznou vlastností je lenost a že tito mladí lidé jsou rozmazlení, zpovykání, nesamostatní, a že ještě k tomu mají přehnané nároky ve všech oblastech života. Je faktem, že se na druhou stranu objevují i takové pohledy na mladé, které oceňují jejich ambice, toleranci, kreativitu a odvalu. Uvedené charakteristiky však dalšími autory stejně tak mohou být hodnoceny jako nerealistické představy mladých o světě, zmatenost, snílkovství a nedospělost, a tak bývá mnoho mladých vědců, umělců, cestovatelů, podnikatelů a dobrovolníků mnohdy pisateli článků označováno za „zmatené“, naivní a svým způsobem politováníhodné. Ať už ale vyznívají mediální příspěvky o mladých lidech jakkoli, jedno mívají víceméně společné – typicky se jedná o rozvedení a interpretaci jednoho či několika dílčích výsledků pocházejících buď z jednoduchých průzkumů, ale i výzkumných studií, které jsou prezentovány typicky

jako reprezentativní, nebo v lepším případě sice ne jako reprezentativní, ale s minimální informací o tom, pro jakou skupinu mladých lidí jsou daná zjištění platná a v jakém kontextu. Tyto příspěvky doplněné o chytlavé titulky pak vytvářejí pro širokou veřejnost určitý obrázek o mladých lidech, který čtenářům pak více či méně zapadá do jejich vlastních zkušeností a zážitků s mladými lidmi.

Nedávno se v tisku například objevily informace o útratách na platebních kartách mladých lidí. Skutečnost, že mezi nejčastější výdaje patří platby za rychlé občerstvení typu fast-food, návštěvy kina a výdaje za oblečení, byla reflektována a interpretována jednoduše – ano, mladí lidé se chtějí především bavit (viz titulky: *Mladí Češi více než polovinu peněz utratí za zábavu a jídlo; Kam mizí peníze mladých Čechů? Nejčastěji do pokladen fastfoodů a kin; Mladí Češi se chtějí hlavně bavit. Za zábavu utratí až pětinu svých peněz*).

Velmi podobně vypadají další informace, dalo by se říci „polopravdy“ či faktoidy ze života mladých lidí, a je tedy otázkou, nakolik se podílejí na jistém zkreslení obrazu, který si veřejnost o současné generaci mladých lidí vytváří. Pokusili jsme se shrnout a představit mediální obraz mladých lidí v jednotlivých oblastech jejich života, témat, která jsou tradičně svázána s otázkami přechodu do dospělosti a která bývají velmi často také námětem mezi-generačního srovnávání nejen odborníky, ale i laickou veřejností.

Bydlení. Zcela nedávno se autoři populárních článků „vyřadili“ na údajích o bytové situaci mladých lidí. Zastít ujíce se procentem mladých mužů, kteří ve věkovém rozmezí cca od 20 do 35 let stále sdílejí domácnost s rodiči, titulky bijí na poplach, že Češi jsou národem „mamánků“. Autoři v těchto článcích akcentují fakt, že mladé Češky jsou samostatnější než jejich mužské protějšky, u nichž je skutečnost zůstávání v takzvaném „mamahotelu“ zdůvodňována tím, že si chtějí užívat vypraného, vyžehleného prádla a teplého jídla zadarmo (viz titulky jako: *Češi jsou národ „mamánků“; Složené trenky i jídlo zdarma. V mamahotelu už žije polovina mladých Čechů; Mamánků neubývá, 38 procent mužů ve věku 20 až 35 let bydlí u rodičů*). V této souvislosti se objevily v médiích dokonce i rady a doporučení pro rodiče, jak to s pohostinností vůči dětem nepřehánět a jak děti včas z domácího hnízda vystrnadit (viz například *Jak vystrnadit děti z mamahotelu: Nepřehánějte to s pobostinností; Kdy zavřít mamahotel? Popostrčte děti k samostatnosti; Mama hotel zavírá: Kdy poslat děti z domu?; 5 důvodů, proč vypakovat dospělé děti z domu včas*).

Jiné, dá se říci méně povrchní, články prezentovaly výsledky průzkumů, které přinesly pohled na otázky bydlení nejen ze strany mladých lidí, ale i jejich rodičů. Obě strany svorně uvádějí, že hlavní důvody společného bydlení rodičů a dětí jsou ekonomické, tedy konkrétně úspora financí. Řada z těch mladých lidí, kteří bydlí stále doma, nemá momentálně partnera či partnerku. Takzvaní singles se totiž realisticky mnohdy obávají, že by jen ze svého příjmu nezvládli hradit samostatný nájem, nebo dokonce splátky hypotéky na vlastní bydlení. Významným motivem mladých tak k odchodu do vlastního bydlení bývá nejčastěji vážný partnerský vztah.

Mediálním zkratkám o tom, že mladí lidé zneužívají rodičovskou péči, příliš neodpovídají výsledky průzkumu, který poukázal na shodu dětí a rodičů v názorech na spravedlivou dělbu domácích prací a finanční otázky společného hospodaření. Navíc soužití s rodiči není

jediný způsob, kterým řeší mladí lidé finanční otázku bydlení. Častěji než dříve se objevuje takzvané sdílené bydlení, které bylo dříve typické pouze pro studenty. V současnosti jej více využívají i mladí pracující s ukončeným vzděláním.

Novináři zpracovali i výsledky průzkumu o vysněném bydlení mladých lidí, kde se kromě jiného ukázalo, že by se mladým lidem líbilo obývat například funkcionalistickou vilu se zahradou a bazénem nebo vzdušný loft s terasou v bezprostřední blízkosti centra velkých měst. Vzhledem k tomu, že tento typ nemovitostí je většinou mimo finanční možnosti mladé generace, titulky článků byly variacemi na téma nízkých příjmů versus velkých snů mladých lidí, s poněkud pejorativním vyzněním, které ukazovalo mladé lidi jako nerealistické snílky (například *Mladí sní o životě v luxusu, realita je ale jinde*; *Mladí Češi sní o bydlení ve vile se zahradou a bazénem. Příjmy ale nestačí*; *Mladí Češi mají sny jako z katalogu developera, ale realita je drsná*; *Nízké příjmy a velké sny aneb Patálie mladých s bydlením*). Z jiného průzkumu přitom vyplynulo, že na rozdíl od předchozí generace, pro kterou byl cílem vlastní domek na okraji města, dnešní mladí lidé spíše uvažují o koupi bytu v blízkosti centra. Mladí lidé preferují možnost věnovat se ve volném čase svým zájmům a koníčkům, a tím pádem je pro ně důležité mít v okolí svého bydliště další příležitosti pro trávení volného času.

Partnerství, rodičovství, sex. Pro média je už delší dobu vděčným tématem stoupající věk při vstupu do manželství a narození prvního dítěte. Tento nepopíratelný demografický trend však převážně interpretují bez dalších empirických a teoretických argumentů následovně: *Češi se do svatby a dětí neženou, chtějí si déle užívat svobodného mládí*. Po nedávném zveřejnění výsledků studie *Reprodukční plány mladých mužů v ČR* (Kyzlinková & Št'astná, 2016) se objevila celá řada alarmujících článků, které veřejnost seznamovaly s tím, že téměř polovina mladých bezdětných mužů nechce mít děti (například *Děti nemáme v plánu, tvrdí mladí Češi*; *Skoro polovina mladých bezdětných mužů nechce mít děti*; *Děti nechce 43 % mužů před třicítkou. Z žen je neplánuje každá čtvrtá*; *Mladí Češi odmítají mít děti. Plán vlády asi nepomůže*). Autoři příspěvků na toto téma šli v úvahách nad „hrozící reprodukční katastrofou“ tak daleko, že diskutovali i takové návrhy na řešení podpory porodnosti, jakým je například možnost umělého oplodnění žen bez partnera. Je otázkou, zda autorům šlo o čtenářskou atraktivitu článků, nebo o nedůslednost a nevelké porozumění uváděným statistickým údajům v původní studii. V té totiž asi jen jedna desetina ze souboru 366 mužů deklarovala, že jsou bezdětní a že se rodičem ani stát nehodlají. Necelá třetina mužů se pak ztotožňovala s odpovědí, že jsou bezdětní a dosud neměli jasno, jestli děti chtějí. Když je zohledněn fakt, že se jednalo o věkovou skupinu mužů ve věku 25–29 let, tyto odpovědi nepůsobí nijak neobvykle ani při srovnávání s předchozími generacemi. Odpovědi mladých mužů navíc souvisely i s tím, zda měli partnerku, ale také zcela prozaicky s bytovou situací, ve které se nacházeli.

Pozornost médií věnovaná sexuálnímu životu mladých lidí kolem dvacítky se v současnosti stáčí spíše poněkud odlišným směrem, než tomu bývá u podobných příspěvků zaměřených na sex nezletilých, týkajících se například předčasného zahájení sexuálního života nebo podceňování zásad bezpečného sexu. Oproti vnímání mladé generace jako sexuálně nevázané lze v dnešním tisku a online zpravodajství nalézt spíše povzdechy nad tím, jak chytré technologie a virtuální svět ničí sexuální život mladých lidí (například *VELKÝ*

VÝZKUM: Češi vyměnili sex za pokémony a porno! Milování je jen ztráta času! Český dorost málo souloží. Bud' je vysílen sledováním „péčka“, nebo hledáním Pokémonů; Sexuální kontrarevoluce. Tablety a telefony vytlačily sex z postele).

Práce a kariéra. Poměrně vděčným mediálním tématem je informace, že zaměstnanost ve věkové skupině 15–24 let soustavně klesá a v současnosti je jednou z nejnižších v celé Evropské unii. Titulky, které jsou k těmto údajům přiřazovány, vykreslují obraz líných mladých lidí, kteří nechtějí pracovat (například *Proč jsou mladí Češi líní a nechtějí pracovat?*; *Statistici: Pracujeme děle. Ale mladí se do práce nebrnou; Mladí Češi pracují stále méně; Mladí Češi pracují čím dál méně, zjistili statistici. Zůstávají s rodiči a dlouho studují*). Již se však příliš nezdůrazňuje, že se situace výrazně mění po dosažení 25 let, kdy respondenti průzkumů již z valné části dokončí své studium a nastoupí do práce.

V souvislosti s vysokoškolským studiem média často upozorňují na růst počtu nezaměstnaných absolventů. Lze najít celou řadu příspěvků, které upozorňují na nadměrné počty studentů humanitních oborů v protikladu k nedostatku odborníků v technických oborech (například *Studenti preferují humanitní obory, víc ale berou absolventi techniky*). Jiné pak upozorňují na to, že firmy nemají o absolventy bez praxe zájem (například *Absolventi: bez praxe je nikdo nechce; Absolventi bez praxe? Dnes téměř bez šance; Vysoká škola nestačí. Firmy chtějí absolventy s praxí; Začarovaný kruh hledání praxe bez praxe trápí absolventy*). Údaje, které svědčí o tom, že mladí lidé v České republice mají obavy z toho, jak se jim podaří po škole nastoupit do pracovního procesu, nejsou proto nikterak překvapivé (například *Mladí Češi se obávají přechodu ze školy do práce, optimisticky nevidí ani své důchody*). Na druhou stranu se objevují i optimističtější zprávy ze světa práce, které popisují zlepšení podmínek na pracovním trhu, které mohou být pro mladé lidi posílením nadějných vyhlídek do budoucna (například *Letošní rok mladým lidem po škole přeje, zaměstnavatelé mění postoje; Práce pro každého. Míst je dost i pro absolventy humanitních oborů*). Je potřeba také zmínit, že s ohledem na stupeň vzdělání je nezaměstnanost mladých lidí nejnižší právě ve skupině těch s vysokoškolským diplomem.

V souvislosti s nástupem mladých lidí do práce přináší média také zjištění o novém fenoménu – o stoupající pracovní fluktuaci současné generace. V České republice přibývá absolventů, kteří vydrží v práci méně než rok, a novinářům se tak naskytlá příležitost poukázat pro mladé lidi takové přívlastky jako „netrpěliví“ či „zbrklí“ (například *Průtokový obrůvač? Mladí Češi mění práci stále rychleji; Mladí a netrpěliví. Rostoucí počet fluktuantů připravuje firmy o peníze; V Česku roste počet mladých fluktuantů. Práci zbrkle mění hlavně absolventi*). Přestože pro firmy není fluktuace žádoucím jevem, lze tento trend celkem dobře chápat. Absolventi střídají práci hlavně z toho důvodu, že řada z nich začíná po skončení střední či vysoké školy pracovat na pozicích, které vůbec neodpovídají jejich vzdělání, takže změna zaměstnání je odrazem snahy o růst a vylepšení pracovní situace. Navíc se často jedná také o snahu najít místo, které bude odpovídat nejen jejich vzdělání, zkušenostem a dovednostem, ale také vlastním představám o pracovních podmínkách a prostředí. Právě představy a pracovní preference mladých lidí jsou také samostatnou mediální kapitolou. Současná generace například preferuje flexibilní úvazky se zdůvodněním, že chce mít více času pro přátele, rodinu a své volnoča-

sové aktivity (například *Čeští studenti se smíří s nižším platem. Chtějí ale více volna*). I v tomto ohledu lze najít kritické příspěvky, které mladé lidi vykreslují jako neoprávněně a přehnaně náročné v jejich požadavcích na plat a pracovní benefity (například *Jsem vysokoškolák, kdo je víc? Absolventi mají přemrštěná očekávání; Mladým technické obory nevoní. Chtějí až 30 tisíc měsíčně a práci v kanceláři; Absolventi českých VŠ mají vysoké finanční nároky a nízké znalosti cizích jazyků*).

Z předchozích odstavců by mělo být patrné, že chování mladých lidí ve třetí dekádě života můžeme zvnějšku hodnotit jako motivované, vyjadřující jejich vlastnosti a preference, nebo naopak jako přízpusobené se aktuální situaci a možností. Při hodnocení druhých tíh-neme spíše k tomu prvnímu, a to tak často, že si to vysloužilo samostatný termín – základní atribuční chyba. Proto je dobré se při interpretování demografických a dalších podobných statistik ptát na to, zda za pozorovanými změnami nelze spatřovat také změny ve společnosti, v přístupu k rodičovství, k vzdělávání a zaměstnávání mladých a podobně. Zamysleme se nyní nad následujícími statistikami popisujícími vnější podobu dospívání u nás.

Demografické charakteristiky jako tradiční ukazatele přechodu do dospělosti

Pokud se hovoří o takzvaných vynořujících se dospělých (tedy o mladých lidech ve věku mezi 19 a 29 lety), lze říci, že se v České republice podle posledního sčítání lidu jedná o přibližně 13 procent populace (ČSÚ, 2011). Mezi tradiční sociologické ukazatele přechodu od adolescence k dospělosti patří opuštění domácnosti rodičů, ukončení vzdělávání a započítí profesní kariéry, nalezení partnera a založení vlastní rodiny (Shanahan, Porfeli, Mortimer, & Erickson, 2005). U těchto jednotlivých ukazatelů lze u mladých Čechů vysledovat trendy, které odpovídají takzvané druhé demografické tranzici (Van de Kaa, 1987). Ta je charakterizována dvěma druhy přechodu. První z nich je ekonomické povahy – přechod k dospělosti je nejčastěji spojován s přechodem od studia k placenému zaměstnání (Billari & Liebroer, 2007). Druhý přechod se týká založení vlastní rodiny. Na této úrovni je tedy přechod do dospělosti definován jako osamostatnění se od původní rodiny. Zajímavým zjištěním je, že čeští adolescenti předpokládají shodné načasování obou těchto přechodů. Většina sedmnáctiletých očekává, že opustí domov svých rodičů ve stejném věku, v jakém získají ekonomickou nezávislost – na počátku, nebo v půlce druhé dekády života (Katrňák et al., 2010). Z následujících statistik je však zřejmé, že toto očekávání odráží spíše minulé trendy a že současná podoba přechodu k dospělosti je u nezanedbatelné části populace rozmanitější a rozvolněná tak, jak ji popisují psychologové operující termínem *vynořující se dospělost*.

Osamostatňování od původní rodiny

Současná data ukazují, že mladí dospělí nejčastěji opouští domov svých rodičů skutečně přibližně ve 24 letech (ženy) nebo ve 25 letech (muži). V porovnání s předchozí generací je zřetelný pouze mírný posun – generace narozená v šedesátých letech minulého století opouštěla domovy asi o rok dříve. Tento věk (jedná se o medián) je srovnatelný s dalšími postkomunistickými zeměmi v Evropě, jako jsou například Maďarsko a Lotyšsko (Macková, 2011). Aktuálně 48 procent mužů a 31 procent žen ve věkové skupině 25–29 let žije v domácnosti svých rodičů a zdá se, že tento počet stále roste (Kohoutová & Nývlt, 2014). Mladí